

УДК 007:304:070

М. М. Нестерчук*Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника***ПОЛІНАЦІОНАЛЬНА ПРЕСА РІВНЕНЩИНИ 1917–1939 РР.
У ФОНДАХ ОБЛАСНОГО ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ**

Коротко аналізуються джерела рівненської преси 1917–1939 рр., які збереглися в Обласному державному архіві. Пресу класифіковано на три основні групи: україномовну, періодичу російською та польською мовами. Зазначено їх основні характеристики та проблематику розвитку.

Архівні джерела рівненської преси 1917–1939 рр., періодичні видання українською, російською та польською мовами, польський шовінізм, російський більшовизм, національне питання

Як тільки не називали пресу, починаючи з часів її виникнення: і хронографом, і дзеркалом, і документом історичних епох, навіть учителем та організатором. Хоча газети й журнали порівняно з високохудожніми книгами, картинами, скульптурами, симфоніями начебто завжди здавалися вторинними, одноденними. Але ж ми є свідками того, як періодика того чи іншого часопростору сама стає об'єктом уваги книжників, джерелом первинних знань з духовної, економічної й політичної сфер суспільного буття для складання якомога об'єктивнішої живої історії.

Донедавна західноукраїнська преса 1917–1939 рр. належала до кола проблем, офіційно закритих для публічного висвітлення. Ґрунтовне вивчення такого важливого пласта історичних документів і матеріалів, якими є газетні публікації, особливо пов'язані з історією України ХХ ст., в інтерпретації не тільки центральної, а й регіональної періодики, постало нині винятково актуально і для відновлення історичної справедливості, і з погляду необхідності ліквідації штучно витворених колишньою радянсько-тоталітарною ідеологією «білих плям» у царині висвітлення історико-журналістського процесу в Україні, і на потребу доконечного з'ясування визначальних пріоритетів тієї суспільно-історичної доби для побудови певних історичних перспектив, і в контексті вирішення основних завдань і задоволення наукових запитів та інтересів джерелознавства як допоміжної історичної дисципліни, і щодо створення адекватної моделі української преси в загальнодержавних масштабах, забезпечення цілісності результатів журналісткознавчих досліджень тощо.

Українська легальна періодика Західної України 1917–1939 рр. натеper стала предметом не одного дослідження як у типологічному, так і в історико-еволюційному аспектах, проведених подекуди на локальному, подекуди на комплексному рівнях [3, с. 3–4].

Актуальністю теми цієї статті є те, що утворення незалежної Української держави відкрило широкі перспективи дослідження регіонів, які перебували в складі інших державно-територіальних утворень. Особливий інтер-

ес з точки зору історичного аналізу посідає Волинь міжвоєнного періоду ХХ ст., яка протягом століть зазнала глибоких суспільно-політичних трансформацій. Перебування Волині в складі Польщі визначило особливості культурного життя населення краю. На цій території проживали українці, поляки, євреї, росіяни, чехи, німці та інші національності. Польська держава перешкоджала вільному національному розвитку автохтонного українського населення. Натомість інші народи, в яких польська влада не вбачала реальної загрози для існування своєї державності, знаходилися в кращих умовах і могли розвивати власну культуру.

Метою даної наукової статті є короткий аналіз архівних джерел рівненської преси, які збереглися в державному архіві Рівненщини та видавались українською, російською та польською мовами у 1917–1939 роках.

Насьогодні преса, що виходила в Рівному в 1917–1939 рр., не вивчена в тому обсязі, аби проводити її повноцінний історичний аналіз. Для того щоб мати змогу дослідити пресу Рівного, необхідно проаналізувати архівні фонди на обсяг періодичних видань. Для написання нашої статті було використано фонди Обласного державного архіву та посилення на науковців, які вивчали пресу краю в зазначений історичний період. Зокрема, роботи Павлюк І., Мартинюк М. «Хрестоматія української легальної преси Волині, Полісся, Холмщини та Підляшчя 1917–1939, 1941–1944 рр.» [2], Мілясевич І. «Періодичні видання Волинської губернії ХІХ — початку ХХ століття» [3] тощо.

Події минулого, двадцятого століття, продовжують знаходити відгомін і нині. Цілком зрозуміло, роблячи виважені кроки на шляху до реальної незалежності Української держави, варто опиратися на історичний досвід. Особливо, коли йдеться про переломні періоди нашого минулого — насамперед революційні потрясіння й воєнні лихоліття.

З 1917 року разом з політичним активізується і культурне життя Рівного, продовжуючи розвиватися в рамках окремих етнічних громад. Так, польське населення міста гуртувалося навколо відомої на Волині ще з 1905 року своєю культурно-освітньою та добродійною діяльністю Польської Мацежі Шкільної, українське — навколо «Просвіти», створеної в 1917 році. Активною залишалась і російська громада, хоча ще не почувала себе національною меншиною й тому не мала на той час окремих культурницько-благодійних осередків.

Підвищенню культурного рівня мешканців сприяв журналістський корпус. Періодичні видання виходили в Луцьку, Рівному, Кременці, Володимирі-Волинському, Дубно, Костополі, Здолбунові. Зокрема, українською мовою — «Українська громада», «Українська нива», «Дзвін», «Церква і нарід», дитячий часопис — «Сонечко»; російською — «Волынское слово»; польською — «Życie Wołyńia», «Wiadomości Wołyńskie», «Zemia Wołyńska», «Rocznik Wołyński»; єврейською — «Wolyner Leben», «Wolyner Sztyme»; німецькою — «Wolhynischer Bote», «Wolhynischer Beilage», «Wolhynischer Volkskalender»; чеською — «Krajanske listy», «Český kvitko», «Buditel», «Naľ buditel», «Hlas Volyně»; караїмською — «Karaj awazi».

Осередком національно-культурного розвитку українців виступила культурно-освітня організація «Просвіта», яка піклувалася про рівень грамотності населення краю: відкривалися українські приватні школи, курси з ліквідації неписьменності, розповсюджувалась українська книга. Важливою ланкою діяльності просвітянського руху була боротьба за українізацію православної церкви, яку проводили українська інтелігенція та духовенство. На початку 1928 року товариства «Просвіта» в Рівному, Дубно, Ковелі, згруповані у 318 осередків (7244 особи), місцева влада ліквідувала. Загальна кількість їх членів становила на той час 10456 осіб, об'єднаних у 322 філіях. Інтелігенція керувала роботою організації, залучаючи до просвітянської праці широкі верстви сільського й міського населення [1].

Незважаючи на те, що в 1920 році польські інтервенти знову захопили місто, культурний розвиток Рівного, у тому числі розвиток україномовної преси, не закінчився.

У 1917–1939 рр. українські землі — Волинь, Полісся, Холмщина та Підляшся — опинилися під тиском різних сил: польського шовінізму, російського більшовизму.

На Волині видавалися газети і журнали мовами тих національностей, які населяли регіон. Завдяки зусиллям української інтелігенції одразу ж після Лютневої революції почали поширюватися національні культурно-просвітницькі організації — «Просвіти», які організовували видавничу справу, розповсюджували українські книги, газети, журнали [6].

Українська преса Рівненщини, не володіючи такими фінансовими і технічними можливостями, як польська, не могла дозволити собі бути безпристрасним інформатором, субстанцією, що допомагає утримувати динамічну рівновагу в нормальному (політичному, економічному, духовному сенсах) суспільстві. В історії української преси, насправді мов у дзеркалі, відбито всі перипетії нашого національного життя на всіх етнічних територіях і в головних зосередженнях еміграції [3, с. 4–5].

У Державному архіві Рівненської області насьогодні збереглися періодичні видання, які дозволяють проаналізувати пресу Рівного та її внесок у культурну спадщину України. Ці видання умовно можна поділити на три групи: пресу україномовну і таку, що видавалася російською та польською мовами.

Серед україномовних періодичних видань в архівних джерелах у найбільшій кількості збереглася газета «Дзвін», що почала виходити в 1921 році під редакцією Володимира Оскілка як орган Української народної партії. Наразі залишилися випуски, починаючи з 1924 по 1926 рік, у загальній кількості — 10 чисел.

Цікавою з точки зору історичної цінності є «Робітнича газета», яка з 1917 року за редакцією В. Вінниченка почала виходити в Києві. Видавалася вона і в Рівному. Проте аналізувати рівненський варіант цієї газети складно, адже залишився лише один випуск за 1919 рік.

Серед україномовних періодичних видань маємо в архіві випуски українського часопису для дітей «Сонечко», який почав виходити в Рівному з

1936 року, та натепер залишилися числа 1937–1939 рр., газети «Спільна праця» — 1937–1938 рр.

«Вісті товариства «Українська школа в Рівному» 1938 року, так як і часопис для дітей «Сонечко», порушували антибільшовицькі проблеми: рівноправність української мови в школі (і в церкві), однакові умови вступу у вищі навчальні заклади для української та польської молоді, сільської і міської молоді.

На території Польщі в міжвоєнний період мешкала російська меншина, яка нараховувала приблизно 100–200 тисяч чоловік. Російське населення проживало переважно в декількох містах: Бресті, Вільно, Варшаві, Гродно, Львові, Рівному. Емігрантська преса прагнула співпрацювати з російською національною меншиною, висвітлювала їхні проблеми, а преса російської національної меншини публікувала матеріали, що стосувалися емігрантів. У російській меншини були свої різноманітні видання. Найпопулярнішими з них — газети «Русский голос» (Львів), «Виленское утро» («Утро») (Вільно), «Волинское слово» (Рівне) [5]. Газета «Волинское слово» почала виходити в Рівному з 1921 року. В обласному архіві донині залишилося сім випусків за 1921, 1922, 1925 та 1929 роки. На сторінках видання обговорювалися проблеми, з якими росіянам доводилось стикатися в щоденному житті. У статтях критика стосувалася не лише польської влади, але й подій, які відбувалися в більшовицькій Росії та Україні. Однак найгостріша полеміка виникала при обговоренні національного питання: особливо у зв'язку з польською шкільною політикою щодо православної церкви.

За умов обмеження книгодрукування преса національних меншин слугувала важливим джерелом збереження їхніх традицій, культури, літературної мови, протидіючи асиміляційним впливам державної політики.

Українська і російська преса 1917–1939 рр. зазнавала багатьох репресій з боку польського уряду, передусім це були проблеми національної свідомості, яку позиціонували як «польські» українці, так і «польські» російські меншини, релігійного та суспільного характеру. У час, коли україномовна преса та преса російських меншин боролась за своє виживання на території Рівненщини, польськомовним виданням було створено благодатні умови для існування. Протягом 1917–1939 рр. у Рівному виходили такі періодичні видання: «Ostatnie wiadomości Wołyńskie» (1932), «Ziemia Wołyńska» (1929), «Echo Rowińskie» (1924–1932), «Wiadomości Wołyńskie» (1930–1932), «Ostatnie wiadomości» (1931), «Wsehod» (1928), «Wiadomości Wołyńskie — Echo Rowińskie» (1931).

Наразі ніша глибинного вивчення проблем розвитку польських періодичних видань не заповнена. В архіві області є лише поодинокі числа польської періодики, що виходила в Рівному. У статтях цих випусків висвітлювалися політичні та соціальні події Рівного, Волині й самої Польщі. Статті в газетах мали, звичайно, пропольський характер. На сторінках газет можна знайти критику на події в Росії та Наддніпрянській Україні. І хоча умови для існування преси польською мовою були тоді оптимальними, газети, що залишилися в архівах, менш досліджені, ніж видання україно- чи російськомовні.

Події 1917–1939 рр. відкрили нову сторінку в історії України. Крах Російської імперії з її багатовіковою централізаторською і русифікаторською політикою, боротьба за створення суверенної Української держави, глибокі соціально-економічні зрушення і пов'язаний з цим духовний підйом у суспільстві, що спостерігався в усіх сферах буття, — усе це позначилося на культурному житті.

Таким чином, практично всі політичні партії, рухи й угруповання Рівненщини мали свою періодику. Крім органів політичних партій, у цей час виходили органи загального суспільно-політичного характеру; на них переважно впливали ті чи інші партії. Усі ці видання чутливо прислухалися до проявів національно-політичного життя доби. Умови, в яких довелося існувати українській пресі з перших же днів польської влади на українських землях, характеризуються низкою фактів ліквідації поодиноких органів та ув'язнення редакторів і тими конфіскаціями, що сипалися з боку прокуратури. Але цього не було досить. На сторінках поодиноких органів залишилися факти, що свідчать про те, наскільки важкою була стежка української преси до її читачів і передплатників. Та, незважаючи на всі труднощі, українська преса Західної України щодалі тим все міцніше ставала на захист національних змагань і народних інтересів.

Специфікою періодики того часу є те, що на території Західної України проживало багато народів, які видавали пресу, у мірі своїх можливостей, власними національними мовами. Саме це і відбувалося в Рівному протягом 1917–1939 років. Основними мовами періодики були: українська, російська і польська. Аналіз джерел архіву області може відкрити ще одну цікаву сторінку розвитку української преси. Тепер ці видання мають велику історичну цінність, адже вони є свідками неповноправної боротьби української преси в польських реаліях, преси російських меншин у польській еміграції.

1. Добровичська В. А. Інтелекція в культурному житті Західної Волині (1921–1939) : дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки. — Луцьк, 2006. 2. Мілясевич І. Періодичні видання Волинської губернії XIX–початку XX століття: Історико-бібліографічне дослідження / Мілясевич І. — Львів, 2004. — 376 с. 3. Павлюк І. Хрестоматія української легальної преси Волині, Полісся, Холмщини та Підляшчя 1917–1939, 1941–1944 рр. / І. Павлюк, М. Мартинюк. — Луцьк: ПВД «Твердиня», 2005. — 428 с. 4. Павлюк І. 3. Українськомовна легальна преса Волині, Полісся, Холмщини та Підляшчя 1917–2000 років / Павлюк І. 3. — Львів, 2004. — 384 с. 5. Прищепа О. П. Культурно-освітнє життя Рівного 1917–1920 рр. / О. П. Прищепа // Наукові записки: 155 років від дня народження В. Короленка. — Рівне, 2008. — Вип. 6. — С. 199–203. 6. Прищепа О. П. До питання про політичну боротьбу в Рівному : тез. регіон. наук. конф.; Рівне, 14–16 листоп. 1991 р. — Рівне, 1991. — С. 36–39.

ПОЛИНАЦИОНАЛЬНАЯ ПРЕССА РИВНЕНЩИНЫ 1917–1939 гг. В ФОНДАХ ОБЛАСТНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО АРХИВА

Кратко анализируются источники ривненской прессы 1917–1939 гг., которые сохранились в Областном государственном архиве. Пресса классифицирована на три основные группы: украиноязычная, периодика на русском и польском языках. Обозначены их основные характеристики и проблематика развития.

THE POLINACIONAL PRESS OF RIVNENSCHINI IS 1917–1939 YEARS IN THE FUNDS OF THE RECORD OFFICE OF THE RIVNE AREA

In the article the short analysis of sources of the Rivne press is given 1917–1939, which was saved in the Record office of the Rivne area. The press is classified on three basic groups: Ukrainian-language, periodicals by the Russian and Polish languages. Marked them basic descriptions and problematic of development.

Стаття надійшла 20.09.10

УДК 007:304:070

М. В. Михалюк

Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника

ЕКОНОМІЧНА КРИЗА 1929–1933-х рр. У ФЕЙЛЕТОНАХ РОМАНА КУПЧИНСЬКОГО (за матеріалами газети «Діло»)

Розглядається одна з тем літературних фейлетонів Романа Купчинського, опублікованих у газеті «Діло», що акцентують увагу на проблемі впливу світової економічної кризи 1929–1933-х рр. на внутрішньоекономічні процеси українців Східної Галичини, які перебували в складі Другої Речі Посполитої.

Фейлетони Романа Купчинського, газета «Діло», «Велика депресія», внутрішньоекономічні процеси українців Східної Галичини

Криза ХХІ ст., що розпочалася з вересня 2008 року, поширилася на всі сфери соціально-економічного життя людей і фактично стала аналогом «великої депресії» 1929–1930-х рр. На жаль, суспільство не зуміло протистояти кризовим явищам, а чиновники використали її як знаряддя політичного протистояння, замість того, щоб об'єднатись і застосувати ефективні антикризові дії. Очікувані збитки від неї перевищують 5 трл долларів (10% ВВП світу) за оцінками Світового економічного форуму в Давосі [4, с.14]. Для українців ця криза позначилася масовим безробіттям, нескінченними кредитними зобов'язаннями, застоєм виробництва, девальвацією гривні тощо. А менш як сто років тому (1929–1933 рр.) увесь світ сколихнула така сама економічна катастрофа, найбільша в історії індустріального виробництва, що була названа «великою депресією». Вона вплинула на міжнародні економічні зв'язки й призвела до масового скорочення промислового виробництва майже в усіх державах світу — США, Латинській Америці, Західній Європі та ін. Це була найбільша економічна криза в історії людства. Виробництво в середньому знизилося на 45, а торгівля — на 56%. Це стало справжньою катастрофою для людства, яке було відкинуте за рівнем розвитку на 30–35 років назад. Зростало масове безробіття: роботу втратило понад 40 млн осіб. Збанкрутували селянські і фермерські господарства через швидке зниження цін на сільськогосподарську